

AYLAK ADAM ROMANINDA NİHİLİZMİN TEZAHÜRÜ

Oğuz ÖCAL*

Öz: Türk edebiyatının öncü metinlerinden birisi olan *Aylak Adam*, insan varlığını tehdit eden unsuru, nihilizm olarak görünüşe çıkaran bir romandır. Paradoksal doğası nedeniyle tanımlanması zor bir kavram olan nihilizm, en kısa ifadesiyle inanmama durumunu imler; kendi içinde olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu şekliyle sahib, olumsuz şekliyle ise gayrisahib bir tepkiyi içeren nihilizmin her iki şeklinin de esas olarak iradenin zamandan ikrarı da demek olan cezacı düşüncenin birer açılım olduğunu söylemek mümkündür. Hiç şüphesiz kendisini en iyi şekilde insanın tepkisel nitelikli söz ve eylemleriyle görünüşe çıkaran ve daima özel bir cezalandırma durumunu imleyen bu fenomen, *Aylak Adam* romanında ise asıl kişi C.'nin karşılaştığı olanakları kapatan ve ceza kesen genel tavırla görünüşe çıkar. Bir bütün olarak düşünüldüğünde *Aylak Adam* romanı, C.'nin şahsında insan varlığını tehdit eden unsuru, cezacı (intikamcı) düşünceye esir oluş veya özgür olmayış durumu olarak görünüşe çıkararak roman tarihimizdeki öncü yerini almış olur.

Anahtar Kelimeler: *Aylak Adam*, nihilizm, cezacı düşünce, özgür olmayış, değersizleştirme.

Appearance of Nihilism in Novel of Aylak Adam

Abstract: *Aylak Adam*, one of the pioneering texts of Turkish literature, is a novel that reveals the element threatening human existence as nihilism. Nihilism, which is a concept that is hard to define due to its paradoxical nature, implies the state of disbelief; it is divided into two as positive and negative. It is possible to say that both forms of nihilism, which have a positive reaction in a positive way and an unfavorable reaction in a negative way, are essentially an expansion of the punitive thought which means the will of the time. This phenomenon, which undoubtedly manifests itself in the best way with human reactive words and actions and always points to a special punishment situation, appears in the *Aylak Adam* novel with the general attitude of C. who closes the possibilities faced by the real person and punishes him. Considered as a whole, the novel *Aylak Adam* appears as a pioneer in the history of the novel by presenting the element that threatens the existence of human beings as a prisoner to the punitive (vengeful) thought or not being free.

Keywords: *Aylak Adam*, nihilism, punishing thought, unfreedom, trivialization.

Giriş: Nihilizm, Cezalandırıcı Düşünce ve *Aylak Adam* Romanı

Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* (1959) romanı, Türk edebiyatının öncü metinlerinden birisidir. Daha önce farklı bağlamlarda değerlendirilen roman, bu yazıda, insan varlığını tehdit eden unsuru, cezacı düşünceye (nihilizme) esir oluş veya özgür olmayış durumu olarak görünüşe çıkaran bir metin olarak değerlendirilmiştir. Bunun için de burada, öncelikle, kısa bir şekilde, metnin görünür kıldığı nihilizmin sınırlarının

* Doç. Dr., Kırkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, Kırkkale / TÜRKİYE. E-posta: ogzocal@yahoo.com

çizilmesi gerekmektedir. O hâlde içinde olunan, ancak çoğunlukla farkında olunmayan bir durum olarak nihilizm nedir?

Düşünce tarihinin paradoksal içeriğinden dolayı tanımlanması zor kavramlarından birisi olan nihilizm, insanın kendisindeki insana da dünyada sürdürülen yaşama da inanmaması şeklinde tezahür eden bir tinsel durumun ismidir. Pek çok yerde karşılaşılabilen bu tinsel durum, kendi içinde, olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılır. Olumsuz nihilizm, dünya ile insan ilişkisinin bir bakiyesi olarak inanılmayan yaşamın olumsuzlanması durumunu işaret eder ve kendi içinde dinsel ve seküler nihilizm olarak ikiye ayrılır. Niteliksel olarak olumsuz olan dinsel nihilizm, “yaşamdan üstün bazı değerlerin varlığını ortaya atıp sonra da yaşamı bu yüksek değerler adına” olumsuzlama durumunu bildirir (Diken 2011: 31). Seküler nihilizm ise dinsel nihilizm gibi, yaşamın olumsuzlanmasını içerir ve bu yönüyle de ona benzer. Ancak seküler olanda, dinsel nihilizmden farklı olarak aşkın değerler olmadığı gibi, içkin değerler de yoktur. Dolayısıyla seküler nihilizm, değerlere inanmama durumunu bildirir.

Seküler nihilizm, kendi içinde, edilgin ve radikal nihilizm olarak ikiye ayrılır. Bunlardan ilki olan edilgin nihilizm, aşkın değerlerin olmadığı bir yer ve zamanda, insanın değerlere inanmaması şeklinde tezahür eder. Radikal nihilizm ise değerlere inanılsa bile, o değerlerin bu dünyada gerçekleşeceğine inanmama durumunu imler (Diken 2011: 44-45). Seküler nitelikli bu iki nihilizm şekli de yaşamı olumsuzlayıp değersizleştirme durumunu işaret eden birer şiddeti içerir ayrıca. Edilgin nihilizmde şiddet, kendisini dolaylı bir şekilde görünür kılar ve en iyi ifadesini kayıtsızlık formunda bulur. Bunun için de kayıtsızlık, şiddetin açık bir ifadesi olarak edilgin nihilist bir durumu bildirir çoğu zaman. Öte yandan radikal nihilizmde ise şiddet, sadece dolaylı değil, aynı zamanda hem dolaylı hem de doğrudan ifade bulur. Örneğin bireyin kendisine veya dış dünyaya yönelik hemen her türlü değersizleştirici ifadesi, doğrudan veya dolaylı olarak şiddet içeren birer gösterge olarak radikal nihilizmi işaret eder.

Nihilizmin bu olumsuz şekillerinin karşı kutbunda ise olumlu nihilizm yer alır. Pratisyeni Friedrich Nietzsche olan ve anti-nihilizm olarak da adlandırılan olumlu nihilizm, olumsuz nihilizmlerin olumsuzlanarak aşılmasından oluşur ve oluşturulan yeni içkin değerlerle “yeni bir yaşam şekli üretmek için kendi kendisine sırt çeviren, kendi kendini yıkan, alt eden” (Diken 2011: 16) nihilizm şekli olarak da dikkati çeker. Nihilizmi alt etmenin koşulu ise onun farkında olmaktır.

Kısa kısa tanımladığımız bu nihilizm biçimlerinden olumsuz nihilizmle onun alt birimleri olan dinsel, edilgin ve radikal nihilizmler, aynı zamanda intikamcı-cezacı düşüncenin birer açılımı olarak da dikkati çeker. Öyleyse intikamcı-cezacı düşünce nedir? Nihilizmle nasıl bir ilişkiye sahiptir?

F. Nietzsche'nin tanımladığı, Martin Heidegger'in açmadığı cezacı (intikamcı) düşünce, kısa bir ifadeyle, iradenin zamandan da zamanın geçmiş olanından da ikrah etmesi durumuna verilen isimdir (Heidegger 2013: 62). Çok boyutlu olan ve kendi içinde son derece kapalı olan bu ifadeyi, bu çalışmanın bağlamına uygun olarak kısaca açıklayacak olursak diyebiliriz ki cezacı düşünce, anlamlandırıp yorumlayan varlığın, zamanın üç boyutu arasındaki bütünsel ilişkiyi kuramaması ve dolayısıyla da şimdiki, öncelikle geçmişe, daha sonra da geleceğe bağlayıp yeniden biçimlendiremediği için olumsuzlamasıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi, şeyleri bütünleştirememesi durumunu imleyen bu düşünce şeklinde yaşam, anlamlı ve kendisini alt edici bir değer grubuyla

yeniden büyülenemediği için, ya olduğu gibi bırakılır ya da geliştirilen farklı stratejilerle değersizleştirilir. Örneğin, geçmiş bir zamanda hiçlenme (derinden inciten haksızlığa uğrama) durumuna maruz kalmış insanın kendisini hiçleyen eylemine takılıp kalarak içinde olduğu zamandan ikrah etmesi, intikamcı nihilizmin bir açılımıdır. Bu hususu somutlamak için yine diyebiliriz ki çağın gerçekliği içinde hiçlenen insanın kendisini yok sayanı görüp aşmak yerine, onun kıskırtmasıyla kayıtsızlığı yeğlemesi ve olanaklarını kapatması, nihilist nitelikli bir eylemdir ve cezacı-intikamcı düşünceleri işaret eder.

Nihilizm, cezacı düşüncenin; cezacı düşünce şekli de nihilizmin bir açılımıdır. İç içe geçmiş olduğu için birbirini sürekli yeniden üretebilen bu iki fenomenin öznesi olarak nihilist ise (olumsuz nihilist), olduğu hâliyle dünyanın olmaması gerektiğini düşünen, ancak olması gerektiği gibi bir dünyanın da olmadığına hükmedendir (Nietzsche'den alıntılan: Diken 2011: 45). Buradan da anlaşılacağı gibi nihilist, ne varolan yaşama inanıp onu iyileştirmek için mücadele eder ne de olması gerekenin peşinde koşar. Gerçekleştirilebilir bir inancı olmadığı gibi, öyle bir inancı oluşturmanın sorumluluğunu da üstlenmez. Bunun için de çoğu zaman, içinde bulunduğu durumun farkında olmadan en aslı olanağını (zamanını) harcar. Bütün bu özellikleriyle nihilist, aynı zamanda çocukluğunu aşmamış veya erginleşmemiş olandır. Çocukluktan erginliğe geçiş, yalnızca kişinin bilinçli emeği ve sevgisiyle gerçekleştirilebilir. Öyle bir emekle sevgi olmadan, çocukluktan kendiliğinden çıkış söz konusu değildir. Niceliksel olarak yaşını başını almış, ancak niteliksel olarak çocuk kalmış olanların varlığını düşünürsek nihilizmin insanı nerede nasıl bloke edebildiğini daha iyi anlayabiliriz.

Olumlu şekliyle engelleri aşarak yaşama evet diyen, olumsuz şekliyle yaşamı değersizleştiren bir durum olarak nihilizm, *Aylak Adam* romanında ise asıl kişi C.'nin karşılaşmalarıyla açılan olanaklarını kapatan genel değersizleştirici tavrında görünüşe çıkar.

Ceza Kesmenin Aslı Tezahürü: Açılımı Kapatmak

Romanın asıl kişisi olan C., ismi belirtilmemiş olan bir koleji bitirdikten sonra -yine romanda belirtilmemiş olmasına rağmen- İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydolur, ancak dört ay sonra, her şeyden sıkıldığı veya kendisine bir varoluş nedeni bulamadığı için bu bölümden ayrılır. Yirmi sekiz yaşındadır ve İstanbul'da, miras kalan taşınmazlardan gelen kira parasıyla yaşamını sürdürür, dolayısıyla da herhangi bir işte çalışmaz. Kendisini zengin olarak değil de paralı birisi olarak görür ve hiçbir şeye uzun süre bağlanmak istemez. Resim ve kitap koleksiyonerliği yapar. Kimi zaman sokak isimlerini derler ve onların üzerinde düşünür, ancak bunlar, onun bağlandığı değil, sadece bir süreliğine ilgilenip vazgeçtiği işlerdir.

Neredeyse tamamen tesadüflere bağlı yaşayan C., annesini bebekken kaybettiği için, çocukluğuyla ilk gençlik yıllarını, babasının evinde teyzesi Zehra Hanım'la birlikte geçirmiştir. Bu yıllarda C., babası ile teyzesinin bir cinsel yakınlaşmasına şahit olur ve çocuk olmasına rağmen kendisini çok rahatsız eden bu yakınlaşmaya karşı çıkar. Ancak babası, onun bu karşı çıkışını kabullenmez ve kulağını şiddetli bir şekilde çekerek yırtar. Bu travmatik hadiseden sonra C. için her şey değişir. Öyle ki o, bu hadiseden sonra öfke ile dolu bir insana dönüşür ve yıllarca babasına karşı bitip tükenmeyen bir nefret duyar. Çok derinden incindiği için de ne yaşadığı bu derin

travmayı aşabilir ne de zamanla çoğalan tiklerini ve kaygılarını kontrol edebilir. Babası tarafından sakatlanmış olmanın acısını, yaşadığı her gün neredeyse sürekli yeniden duyar.

O, bu öfke ve nefretin belirlenmesiyle, kendisini, babasından oldukça uzak bir yere konumlar, onun gibi olmamaya çok özen gösterir. Babası kendisinden ne isterse onun tam tersini gerçekleştirir. Öyle ki babası, okumayacağını düşündüğü için, ondan ticaretle uğraşmasını ister. Ancak o, bu isteği dikkate almadığı gibi, koleji bitirdikten sonra, okumaya dair bir kararı olmamasına rağmen, üniversiteye kaydolar. Babası öyle olduğu için hiçbir zaman bıyık bırakmaz ve bıyıklı insanlardan nefret eder. Bir komisyoncu olan babasının aksine o, paraya asla değer vermez ve babasının ölümünden sonra ise kendisine kalan serveti, çoğu zaman savruk bir şekilde harcar. Babası, bir işte çalışmanın kişiyi kurtarabileceğini düşünür. C. ise babasına karşı olduğu için zamanının çoğunu aylıklık yaparak geçirir. O, bu basit muhalif tavrın yanı başında, ayrıca daha da ileri giderek “babam adamsa ben adam olmayacağım” diye düşünür ve normallik standardının iyi insan ve vatandaş olma anlayışından bilinçli olarak uzak durmaya çalışır. Ne var ki bu uzaklık, yeni bir bilinç seviyesine yükselmediği için, kimi şeylerden mahrum bırakarak onun kendisini farkında olmadan cezalandırmasına neden olur.

Önceleri sadece bir kişiye karşı duyulan bu nefret, zamanla çapını genişleterek onun gibi normal (sağlıklı) olan ve normallik standardı içinde rahatlıkla yaşayabilen herkesi kapsar. Bunun için de C., babası gibi olmamaya ne kadar dikkat ediyorsa onlara benzememeye de o kadar itina eder. Öyle ki o, “normal” insanlar tarafından çok önemsenen şeyleri çoğunlukla önemsemez ve onları değersizleştirmek için son derece kararlı durur. Yine son derece dikkatli bir şekilde kendisiyle onlar arasına, aşılması kolay olmayan bir mesafe koyar. Bilindiği gibi her hakiki kendilik, bilinçli bir şekilde kendi ile öteki arasına konmuş bir mesafeye dayanır. Bu bağlamda onun mesafe koyan tavrı ve ona içkin olan öfkesi, başlangıçtaki son derece iyi ve doğrudur, geçerli ve haklıdır; dolayısıyla olumlu bir yüksek değeri ifade eder. Ancak bu değer, zamanla aşılamadığı için, olumsuz bir değere dönüşerek her şeyin belirleyicisi hâline gelir ve onu esirleştirir. C., itiraf etmese bile nefrette köklenen bu öfkesine esir olduğunu sezer, ancak onu bütün açıklığıyla görmek istemez.

İç ve dış gerçeğe dair süzülerek elde edilen bilgiler, daima, insanın kendisini aşmasının da şeylere dair aydınlanmasının da bir ön koşulu olmuştur. Bunun için de bin bir emekle ulaşılan bilgiler, her nerede olursa olsun bir yol açıcı olarak beraberinde en az iki olanakla gelir ve insanı seçime zorlar. Sınır durumunda bulunan insan ise, ya bilgiye değer vererek bilincinin çapını genişletir ya da bunun tam tersini yaparak varolanı olduğu gibi bırakır. Bu bağlamda halis nitelikli bilginin beraberinde olanaklarla geldiğini ve insanı seçime zorladığını bilen C., romanın “Kış”, “İlkyaz”, “Yaz” ve “Sonbahar” isimlerini taşıyan dört bölümünde, içinde bulunduğu durumda dört defa karşılaşır ve dört ayrı seçim yapar. Birbirini tekrarlayan ve ortaklığı açılanı kapatmak olan bu dört ayrı seçimi, ana çizgileriyle şöyle ifade edebiliriz:

C., sevgilisi ressam Ayşe'den ayrıldıktan sonra anlamsal boşluğuyla yeniden karşılaşır. Yalnızdır, sıkılır ve zamanını doldurabilmek için kendisini bir işe adanması gerekmektedir, ancak para sorunu olmadığı için zamanının çoğunu aylıklık yaparak geçirir. Yaşamının tek amacı, gerçekten sevebileceği bir kadın bulmak ve onunla iki kişilik bir toplum kurarak kitlesel riyakârlığı da onların neden olduğu kaygıyı da aşarak yaşamaktır. Bir anlamda kendisinin ikizini arayan C., bir yandan arayışını sürdürür, öte

yandan ise kısa süreli işler edinir kendisine. Bazen sokak isimlerini derler üzerinde düşünür, galerileri gezerek beğendiği resimleri satın alır bazen de kitapçıları dolaşır. Resme duyduğu ilgiden dolayı, zamanla bir grup ressam arkadaşı olur ve C., onlardan birisinin ısrarı üzerine, resminin çizilmesine izin verir. Modelliğini yaptığı resim bir süre sonra tamamlanır ve sabırla bekleyen C., kulak kaşıma takıntısını ortaya çıkardığı için o resimden rahatsız olur ve çok belirgin bir şekilde sarsılır. O, bu durumda iken, yani kendisini tanımayan birisinin iç gerçeğini fark edip onu resme aktarmasından sonra bir daha o atölyeye uğramama kararı alır. Ancak gerçeğinden kaçışı içine sindiremediği için çözümü, kendi sorunlarını da konu alan hikâyeler yazmakta bulur ve böylece sanatın çok katmanlı bir olanağına yönelmiş olur.

O, bu karar doğrultusunda, üç hafta kadar yoğun bir şekilde çalışarak çoğunlukla takıntılı durumunu ele aldığı birkaç hikâyeye taslağı oluşturur. Bu taslak metinlerden birisi boynunu kütleten adamın, diğeri burnunu çeken kadının, bir başkası ise toplum içinde “yellenemeyen” insanın hikâyesidir. Her biri titiz bir çalışmanın ürünü de olan bu metinlerde anlatılanlar, dolaylı olarak bizzat kendisinin takıntılı durumuyla alakalıdır. O, bu taslak hikâyeleri iyileştirip yayınlasa kendisini olduğu gibi kabul edecek ve takıntısının kökeninde bulunan cezacı tavrı alt etmiş olacaktır. Ancak o, böyle yapmak yerine “işini bilenler, sadaka verenler” ve “et alışverişçileri” olarak nitelendirdiği insanların kendisini anlayamayacağını düşünerek onları yırtmayı tercih eder ve açılan olanağı kapatır. Onun bir neden olarak öne çıkardığı bu husus ise, basit bir bahanedir ve hem kendisini hem de insanları iyi şeylerden mahrum bırakarak cezalandırmış olduğunu bildirir. Ayrıca bu husus, onun hem öfkesini yazarak aşma ve iyileşme olanağını harcamış hem de geçmişinden özgürleşerek şimdiyi yaşama olanağını kapatmış olduğunu imler.

“Gitti, masanın önünde durdu. İşte üç haftaya yakın seslendiğini sandığı insanlar bunlardı. İşini bilenler, sadaka verenler, et alışverişçileri mi anlayacaktı onu? Elini yazdıklarının üstüne koydu. Almadı. Biliyordu. İlk hikâyesi “Bir büyük şehrin gürlütüsünde insan, kimseye sezdirmeden istediği zaman yellenebilir. O yellenemezdi,” diye başlıyordu. Bu cümlede adamın bütün hayatının gizli olduğunu kim fark edecekti? Ya ikincisi, sık sık burnunu çeken kadının hikâyesi! Sonra yarıda kalan hikâye! Tiklerden bahsetmişti. Boynunu kütleten bir adam vardı. İyi ki bitmemişti. Onlar “Sonunda beni sürüklediği büyük felakete rağmen onun kollarına atıldığım gecenin tadını unutamıyorum,” diye başlayan hikâyeler isterlerdi.

Bütün yazdıklarını acele etmeden küçük küçük yırttı. Bu da bitmişti. Gene eskisi gibiydi. Yırtıklarını toplayıp çöp tenekesine attı (...)

 (43-44).

Metnin “Kış” başlıklı ilk bölümünde bu seçimi yapan C., “İlkyaz” başlıklı ikinci bölümde ise amaç olarak belirlediği genç kadını aramaya devam eder. Maddi sorunu olmadığı için zamanını aylıklık ederek geçiren C., bir gün, tesadüfen, bir yol ayrımında tanımadığı iki genç kızla karşılaşır ve onlardan birisi takip etmekte kararlı olduğu için ayrı yönlere giden bu iki genç kızdan ismi B. olanı değil de Güler olanı seçer. Alışkanlıklarının da yönlendirmesiyle yaptığı bu seçimden sonra genç kızla tanışır ve arkadaş olur. İki genç arasında ilişki, bütün bir bahar mevsimi boyunca sakince sürer. Güler, bir üniversite öğrencisidir ve alışlageldiği şekliyle iki çocuklu bir ailenin özlemini duymaktadır. C. ise kendisini, “eli paketliler”den de onların yaşama biçiminden de uzak tutmak istediği için sevgilisine öyle birisi olmadığını açıkça söyler. Bu konuda dürüst davranan C., aynı tavrını başka konularda göstermez ve aradığı

kişinin Güler olmadığını öğrendikten sonra dürüst davranıp genç kızı kendi hâline bırakmak yerine, onu çevresinde kendisinden başka tutunabileceği bir kimse kalmayacak kadar yalnızlaştırmaya çalışır. Daha da ileri giderek genç kızı, isteklerini gözden geçirerek muhtelif kaygılarından özgürleşmesi için sarsıp değiştirmeye çalışır. Ancak Güler, özgürlüğe hazır olmadığı ve kınanma kaygısından kurtulamadığı için onunla birlikte olamaz. Tam o esnada C. ise sevgilisinin bacağına öperek çocukken yaşadığı sarsıntıdan arta kalan korkusunu aşmaya çalışır, ancak istediği şey gerçekleşmediği için hüsrana uğrar.

Bu sarsıcı deneyim, öncelikle takıntılı iki gencin sorunlarını aşmak için birbirlerini araç olarak gördüklerini imler. Daha sonra ise özellikle “aylak adam”ın itiraf etmemiş olmasına rağmen, durumunun farkında olduğunu bildirir ve onu özgürlüğüyle karşı karşıya getirir. İki olanak vardır karşısında. O, ya bu karşılaşma ile aydınlanan ve kadın bacağına öpeme şeklinde tezahür eden takıntısıyla hesaplaşacak ya da onu görmezden gelecektir. O, ilk seçiminde olduğu gibi bu seçiminde de, emek gerektireni değil, kolay olan ikinci olanağı seçer ve sorunuyla yüzleşmek yerine, açılan kendisini aşma olanağını kapatır ve böylece yaşadığı kötü durumu olduğu gibi bırakarak kendisini cezalandırmış olur. Her nerede olursa olsun açılan olanağı, etik bir şekilde değerlendirmek yerine harcamak ve kapatmak, bir cezalandırma eylemidir ve bu tarz cezai nitelikli kapatmalarda (eylemlerde) çoğunlukla içinde olunan durum da tutup fırlatan dünya da olduğu gibi kalır. Todd May’in ifadesiyle “Dünyanın olanakları bizim ötemizdedir. Yalnızca hayal gücümüzün sınırlarından veya cehaletimizin uçsuz bucaksızlığından değil, aynı zamanda tam da bu olanakları düşünme biçimimizden dolayı kendimizi onlara açamayız” (May 2017: 153).

“-Yapamıyorum, dedi. Olmuyor. Oysa seni seviyorum, biliyorum. Ama yapamıyorum. Neden, neden olmuyor?”

“Çünkü yardım etmiyorum sana, diyecekti, demedi. Soyunurken, babanın duyunca nasıl şaşıracağını, başkalarının neler diyeceğini düşündün. (...) Bu mavi boşlukta etimiz bile sonuna dek sevişemiyor. Çünkü bu ses geçmez, ışık sızmaz odada bile başkaları bizimle birlik. Ama bir gün babanı, başkalarını kovup geleceksin. O zaman keskin ışıkta soyunup açık pencerede sevişeceğiz. Acelem yok benim, biliyorsun.” Kucağındaki saçları öptü.” (88).

Kendisini esas olarak özgürmüş gibi sunan, ancak içten içe öyle olmadığını da bilen C., Güler’den ayrıldıktan sonra avukatının tavsiye ile gittiği bir tatil beldesinde, tesadüfen eski sevgilisi Ayşe ile karşılaşır. Daha önce basit bir kıskançlık krizi ile ayrılan çift, bu sefer, ilişkilerini, daha sakin ve kararlı bir şekilde yürütür ve bütün bir yaz mevsimini birlikte geçirir.

C., Ayşe ile birlikte iken kendisini çok daha iyi hisseder ve ilk fırsatta da ona kimseye açmadığı iç dünyasını açarak zamanla nefrete dönüşen hadiseyi olduğu gibi anlatır. Anlattıkça rahatlar ve geçmişini olduğu gibi görerek her şeye yeniden başlamanın sınırına kadar gelir ve çok belirgin olmasa da bu dışavurumuyla yeni bir başlangıcın ilk adımını atar. Ancak bu dışlaştırmayla gelen rahatlama, bir süre sonra onu kaygılandırmaya başlar ve o bu durumda iken beklenenin aksine davranarak alışkanlığa dönüşmek üzere olan ilişkisini bitirmeye karar verir. O arada tesadüfen de olsa sevgilisinin kendisini “ölü babasından” (133) kurtulamamakla suçladığını öğrenen C., aldığı bu kararı kesinleştirir. Ancak kararını bildirmeden sevgilisi tarafından terk edilir. Hem terk edilen hem de suçlanan C., derin bir hayal kırıklığına uğrar ve sarsılır.

Bu tarz sarsıcı hadiseler, beraberinde çoğunlukla iki olanakla gelir ve muhatabını yeniden özgürlüğüyle baş başa bırakır. Karşısında yine iki olanak vardır: O, ya Ayşe'ye itiraf ettiği gibi ölü babasının kalıntısından kurtulup geçmişinden özgürleşecek ya da genç kadının hakaret içeren cümlesine kızarak geçmişini de kendisini aşış geçme olanağını da kapatacaktır. Bir başka ifade ile o, ya geçmişe karşı duyduğu ikrahı aşacak ya da şeyleri olduğu gibi bırakarak cezacı düşünceye bağlı kalacaktır. Bir seçim yapmak zorunda olan C., sevgilisinin samimi olmayan tavrından sonra, öfkesine yenilip kendisini geçmişinden özgürleştirilecek olanağını kapatır ve aşmanın sınırına kadar getirdiği takıntısını da zamana karşı duyduğu ikrahını da olduğu gibi bırakır. Kendisini aşamadığı için de sorunu onu daha kötü bir duruma düşürür. Nihilizm de zaten ilerlemeden ziyade bir düşüşü veya gerilemeyi gösterir. (Diken 2011: 19). Veya bir diğer ifadeyle geçmişin ağırlığı, cesurca hesaplaşmadığında insanı özgür ve yaratıcı bir yaşam sürmekten alıkoyar (Ansell-Pearson 2011: 97).

“(…) İnsanlar her yerde böyleydiler. Kısasından isterlerdi. Hep aynı çamurdandılar; sevgiymiş, dostlukmuş; laftı. (...) Onunla akşama doğru konuşacaktı.

Ne vardı gidip o meyhanede içecek. En iyisi böyle yürümek değil mi? Bu yaz yürümeyi unuttum ben. Çok oturdum; hayır çok yattım. Terden, yorgunluktan korktum. Rahattım. Rahatına düşünlerden, eli paketlilerden bir ayrılığım yoktu. Ona ‘ötekiler yok, ikimiz varız’ diye bağırdığımda bile ötekiler gibiydim.

(...) Sol eliyle alnını ovuştururken o günün üçüncü kararını verdi: Yarın bavulunu alıp şehre gidecekti.” (136-138).

Sırasıyla kış, ilkbahar ve yaz mevsimleri geçer. C., geçen zaman içinde üç defa kendisini alt etme olanağı ile karşılaşır ve bu üç olanağı da esaretini aşamadığı için kapatır. Ardından da umutsuz, yalnız ve sıkıntılı bir durumda iken hem sürekli içer ve zamanını israf eder hem de birlikte yaşamak istediği genç kadını aramaya devam eder. Ancak ne onu bulabilir ne de tutunabileceği bir anlam kaynağı oluşturabilir. Tam da bu durumda iken bir ressam arkadaşının eski sevgilisi Ayşe ile evleneceğini öğrenir. Daha önceki hadiseler gibi bu haber de onun için sarsıcı olur ve onu içinde olduğu anlamsal boşluk, yalnızlık ve umutsuzluk durumuyla yeniden karşılaştırır. Yine iki olanak vardır karşısında: O, ya durumuyla yüzleşip çölleşen dünyasını aşacak ya da sanki bir sorun yokmuş gibi yaparak bir kurtarıcıya dönüştürdüğü genç kadını aramaya devam edecektir. Bir sınır durumunda olan C., açılan olanağı kapatır ve ardından da şehrin nefret ettiği kalabalığında, ısrarla, kimliği belirsiz o kadını aramaya devam eder. Öncekiler gibi bu seçimi de onun hem kendisini cezalandırdığını hem de kendisinden kaçtığını ortaya koyar.

“(…) Sinemaya gitse, biliyordu, başının ağrısı artacak, içinde hep o bir yere geç kaldığı duygusu olacaktı. O yer belki burasıydı. “Neden olmasın? Onu bu şehrin bir yerinde görmeyecek miyim? İşlerine çabuk varma telaşındaki şu karınca sürüsünün arasına karışmaktan şaşırılmış, neden bu camın önünden geçmesin?” Kulakları caddenin gürültüsüyle doluydu. (...) Camın önünden geçecek ilk kadının peşinden gitmek niyetiyle hazırlandı. (...) Yumruklarını sıktı. Artık bu kadarı da fazlaydı. Yoksa yalnız onunla uğraşmaktan, başını ağrıtmaktan hoşlanan alaycı, korkunç, gizli bir varlığın oynacağı mıydı? Kesin olarak bilemediği bir şeye kızılıyordu. İçinden sövdü. Vız gelirsiniz bana. Alay edin bakalım. Hepinize inat, bigün bulacam onu.” (157).

Diğer Cezalandırma Şekilleri: İçmek, Eyleme Geçmemek, İkizini Aramak, Kötümser Olmak, Değersizleştirmek ve Tarihsel Olmamak.

Bir yıl içinde dört defa özgürlüğüyle karşılaşan, ancak onları kendisini aşamadığı için kapatan C.'nin cezalandırıcı olduğunu imleyen hususlardan ilki, seçimleri esnasında veya onları takip eden süreçte yoğun olarak içmesidir. İçkiyi bir kurutulmuş yolu olarak gören her insan gibi C. de içerek aslında en zatî olanaklarını harcar ve bir çeşit ceza kesen insana dönüşür. O, kimi zaman kalabalık oluşları ve ölçülü davranışlarıyla tek tip olanı yaşatan kitleden kendisini ayırmak için içer: “İçindeki sinemadan çıkmış kişiyi öldürdüler. Sağ kalan, sıkıntılı, kızgın. Hep ölçülü-biçimli mi davranmak gerek? Kim demiş? Başkaları onu eve gidecek sanırken o gidip bir meyhanede içecek” (18). Kimi zaman da yaşama katlanmakta zorlandığında “içkinin kurtarıcılığına” sığınır, ancak ayıldıktan sonra içkiyi bir kurtarıcı olarak gördüğü için “kendinden utanır” (41) ve bunun için de bir süre içmez. Ne var ki bu utanç, beraberinde bir bilinçlenmeyi getirmediği için çabuk unutulur ve aradan çok zaman geçmeden o, anason kokusunu sevmemesine rağmen rakıdan kendisine “eskiden beri birkaç kere bulduğu o kurtulmuşluk duygusu”nu (134) yeniden yaşatmasını ummaktan geri kalmaz ve içerek kendisini cezalandırır.

C., özgürlük ve sevgi gibi yüksek değerlerin sesini güçlü bir şekilde duymadığı için yaşadığı hayal kırıklıklarını çoğunlukla aşamaz. Bunun için de “çoğu gece neden içtiğini söylemekten utanarak” (151) içmeye devam eder. Sevgilisi Ayşe'nin ifadesiyle, onun “rakı içerek kurtulmak istediği ne”dir? (132). Bu sorunun cevabını, romanın sonlarında bizzat kendisi verir. Ona göre kendisi de çoğunluğu oluşturan ötekiler de iç güçleri olmadığı için, bir dış unsur olan içkiden medet uman kişilerdir. Çoğunluğu oluşturanlar, bir süreliğine de olsa sahih kendileri olabilmek ve yüksek sesle gülebilmek için içerken kendisi ise bir kurtuluş getirmediğini bilmesine rağmen, boşluğu ile umutsuzluğundan kurtulmak için içer.

“-Ben çoğu geceler içiyorum dedi. Şakağımdaki ağrıyı duymamak için, iştah açmak için filan diyorum ama değil, biliyorum. Bir çeşit umutsuzluktan kurtulmak için içiyorum. Belki de kendimden. İki çeşit içen vardır. Biri benim gibi, kurutulmuş içkiden beklemenin utancıyla içer. Bir de şu çevrendekilere bak. Bunlar neden içiyorlar? Toplum içinde yaşamının baskısını, yükünü hafifletmek için. Çekinmeden bağırarak, yüksek sesle gülmek için. Dışarda bağırarak, kakhaha atarak yasaktır. Sokakta hiç gülmemek için burda gülerler. Böylesi az içer. Ya ben? İçiyorum da kurtulabiliyor muyum? (...)” (152).

C.'nin cezacı düşünceye esir olduğunu imleyen hususlardan ikincisi, genelde sanatın, özelde ise sinemanın insanı özgürleştirebilme potansiyelinin olduğunu bilmesine rağmen, herhangi bir şekilde eyleme geçmeyip varolanı olduğu gibi bırakmasıdır. Öyle ki o, hem “asık yüzleri, kayıtsızlıkları [ve] sinsî yürüyüşleriyle” toplumu oluşturanların yetenekli insanları sindirip yok ettiğini hem de böyle bir tehdit altında olan insanlara sanatın ufuk açarak yardım edebileceğini bilir. Ne var ki onun bu çift taraflı farkındalığı, beraberinde bilinçli bir direniş stratejisini getirmez. Bunun için de C., tespit ettiği sorunu aşmak yerine aklından geçene gülmekle yetinir ve hiçbir şey için kılını bile kıpırdatmaz. Tam bir kayıtsızlık durumunu işaret eden bu husus ise onun esasen sorumluluk ile sevgi tarafından değil de ceza kesmenin bir şekli olan öfke ve nefret tarafından belirlendiğini işaret eder. Kayıtsızlık da öfke ve nefret de her hâlükârda bir nihilizm durumunu bildirir.

“İki saat sonra kalabalığın içinde, sinemadan bir dar sokağa çıkan sanki başka birisiydi. Düşünüyordu: “Çağımızda geçmiş yüzyılların bilmediği, kısa ömürlü bir yaratık yaşıyor. Sinemadan çıkmış insan. Gördüğü film ona bir şeyler yapmış. Salt çıkarını düşünen kişi değil. İnsanlarla barışık. Onun büyük işler yapacağı umulur. Ama beş-on dakikada ölüyor. Sokak sinemadan çıkmayanlarla dolu; asık yüzleri, kayıtsızlıkları, sinsî yürüyüşleriyle onu aralarına alıyorlar, eritiyorlar.” (...) “Bunları kurtarmanın yolunu biliyorum. Kocaman sinemalar yapmalı. Bir gün dünyada yaşayanların tümünü sokmalı bunlara. İyi film görsünler. Sokağa hep birden çıksınlar...” Kafasından geçene güldü. (...)” (18).

Eyleme geçmek yerine açılan olanağı kapatmak, farkında olunmasa bile güçlükler karşısında duramamış olmayı ve özgür olmama durumunu bildirir. Oysa özgürlüğün niteliği, çoğunlukla aştığı güçlükler ile kırdığı dirençlere bakılarak anlaşılabilir. Aylak adam C., müesses bir toplumun normlarını korurken aslında kişiye çoğunlukla kendisi olma fırsatını vermediğini bilir. “Adako” (132) olarak isimlendirdiği ve açılımını “ağaç dalı kompleksi” olarak yaptığı düşüncesine göre, çoğunluğu oluşturanlar, özgün kişileri, düzenlerini bozmaması için baskı altına alır ve sindirmeye çalışır. Onlardan bazıları bu baskı karşısında yenilirken bazıları ise “ne yapılsa yararı olmayan” kişiler olarak “balta işlemeyen dallar”a (132) dönüşür ve o baskıyı aşip geçer. O, az önce de söylediğimiz gibi, karşılaşılan baskılar karşısında sanatın insanlara ufuk açarak yardım edebileceğini bilir. Ancak o, aşip geçmeye inanan birisi olmadığı için sanatın bu olanağını değerlendirmeyi hiç düşünmeden kapatır ve ardından da sanki kendisi nihilist değilmiş de özgür birisiymiş gibi ressam arkadaşlarını, masa başında çalışmayı tercih edip halkın arasına çıkmamakla suçlar ve böylece ceza kesen bir insan durumunda olduğunu yeniden ortaya koyar:

“(…) Ama çıkmazsınız. Çekinirsiniz. Ya soğuktan, ya sıcaktan, ya da sokağın önüne sehpayı kurduğunuz zaman insanların alayından korkarsınız. Oysa bir başlasanız alırsanız hepsi; bir gün yaptığımız resme merakla bakan bir haylaz oğlandan başka kimse görmeyecek sizi. Çekinmeyin” (15).

Onun cezacı düşünceye esir olduğunu imleyen bir diğer özelliği ise her şeye kendisi gibi bakan ve içten sevebilen bir genç kadını aramaktaki kararlılığıdır. O, birlikte olmak istediği kadının kalabalıklar arasında olduğunu bilir ve inandığı şekilde de ısrarla onu arar. Çok dikkati çeken bu arayış, ilk bakışta kendilik vurgusu güçlü bir kararlılığı içeriyormuş gibi görünür. Ancak yakından bakıldığında bu durum, esasen sahil bir kararlılığı değil, bir koşullanmayı içerdiği için tepkisel nitelikli bir ceza kesmekten başka bir anlam taşımaz. Dolayısıyla da kararlılık gibi görünen o durum, başka bir şeyi değil, sadece takılıp kalmış olmayı ve özgür olmama durumunu imler. Bir diğer ifade ile C., “bir ev iki çocuk” beklentisi olmayan bir genç kadınla herkesten ayrı bir şekilde yaşamayı isterken aslında normallik standardının uyumlu bir temsilcisi gibi görünen babasına karşı duyduğu nefreti iç dünyasında sürekli yeniden ürettiğini ortaya koyar. Çok açıkça tepkisel bir niteliğe sahip olan bu hedef, ayrıca, C.’nin uzak durduğu kişilerle kayıtsız bir yaşam sürmeyi isteme bakımından örtüştüğünü ortaya koyar ve önemli bir çelişki olarak dikkati çeker. Gerek bu çelişkili durumu gerekse takıntısı ise, onun aslında özgürlük yanılması içinde olan birisi olduğunu pekiştirerek ortaya koyar.

“(…) Karı kocalar bile böyle değil mi? Ortak neleri var? Haftanın belli günleri ete sürtünmekten başka? Gene de dayanıyorlar. Çünkü birlikte yaşama zorunluluğuna inanmışlar. İşte benim onlardan ayrıldığım buna inanmamam.

Sıkıntımın da, sevincimin de kaynağı bu. Gücün dayanmaktansa yalnızlığıma kaçırım. Bana tek insan yeter. Sevişen iki kişinin kurduğu toplum. Toplumsal yaratıklar olduğumuza göre, insan toplumlarının en iyisi bu daracık, sorunsuz iki kişilik toplumlar değil mi?” (112).

“İki kişilik” bir toplum düşü kuran, ancak onun yaratacağı muhtemel sorunları düşünmek istemediği için “ben ya ararım ya da yaşarım” (117) diyen C.’nin cezai düşünceye esir olduğunu imleyen dördüncü özelliği ise kötümserliğidir. Kötümserlik, çoğunlukla inanç yokluğu ile umutsuzluğun bir açılımıdır ve bir nihilizm durumunu işaret eder. Açılan olanakları kapatan C.’nin nihilizm kökenli bir kötümser olduğunu imleyen ilk husus ise, gündelik yaşamın içinde farklı nedenlerle yitirilen değerlerin yenilenmesi, insana değil de başka bir şeye bağlıymış gibi düşünüp sorumluluğu yansıtmasıdır, diyebiliriz. Hemen hemen her konuda sorumluluktan kaçan ve kayıtsızlığa sığınan C., bu tavrıyla, aslında özgürlüğe inanmadığını ve kötümser olduğunu ortaya koyar. “(...) Birkaç gündür ikisi de ilk günlerin huzuruna dönebilmek için sanki omuzlarına sihirli bir değnek dokunmuşu bekler gibiydiler. Olmuyordu. Artık dünyada ne sihirbaz vardı, ne de sihirli değneği kestikleri ağaç. En iyisi açıkça konuşmaktı” (133).

Özgürlüğü sorumlu olmak değil de keyfi hareket etmek olarak gören C.’nin kötümser olduğunu işaret eden ikinci husus ise sorunlara çözüm aramaya inanmamasıdır. Öyle ki o, anlamsal boşluk içinde ve acı çekiyor olmasına rağmen, durumunu hiç önemsemez. Öyle olduğu için de bir gün yırtık bir afişte gördüğü ve muhtemelen bir ilaç reklamına ait olan “boşuna azap çekmeyin, bir DERMAN için” (64) cümlesini birkaç defa tekrarlar, ancak o ifadenin çağrıştırdığı iyileşme veya kendisini aşma düşüncesini gündemine bile almaz. Bu husus, açık bir kayıtsızlık olarak yaşama kesilmiş bir cezayı içerir ve ayrıca onun yaşamakta olduğu edilgin nihilizm durumundan rahatsız olmadığını ortaya koyar.

“(...) Gene de bu kızın ilerde kendi yüzünden azap çekeceğini sanıyordu. Başını çevirip baktı. Azap çekmesini istemiyordu. Sonra kafasında hep iki cümlelik söz dolaşmaya başladı. Gelip geçenlere düşmanca bakıyordu. Sanki azap çekenini ilaçla kurtaran onlardılar.

-Boş yere azap çekmeyin bir Derman için” (77).

Sorunların çözümüne inanmayan C.’nin kötümser olduğunu örneklendiren bir diğer özelliği ise genelleyen değersizleştirici tavrıdır. C., normlara uygun bir aile düşü kuran Güler’e, o tarz birlikteliklerin doğası gereği tek boyutlu ve tüketici olduğunu anlatmaya çalışırken kötümserliğini de gün yüzüne çıkarır. Ona göre “eve elinde paketler”le” dönenler, yani üç oda, bir mutfak ile iki çocuk hayaliyle yola çıkanlar, başlangıçta mutludurlar, ancak onlar geçen zaman içinde gerçekleşen çözülmeye karşı duramadıkları için bir çıkmaza girer ve mutsuz olurlar. Onun bu düşüncesi, bir ön yargı ile derin bir kötümserliği içerir ve bütün insanlar için değil, sadece bazı insanlar için geçerlidir. Çünkü içinde yaşanan bireyci dünyada, parçaların bütünü temsil etme potansiyeline hâlâ sahip olduğu kuşkuludur. Bunun için de parçalanmışlığın normallaştığı bir yer ve zamanda, bu tarz kapsayıcı yorumlar, kategorize etmeler ve genelleştirmeler, öznesinin kendisini onlardan ayırmak için gösterdiği bir ihtimamı değil, onları değersizleştirmeye yönelik olan bir tavrını işaret eder. Şüphesiz bu tarz yorumlar ise her hâliyle aslında yaşamın nihilistik bir cezalandırılmasını içerir ve çok yoğun bir karalama niyetini taşır.

“-Neden bu kadar kötüsersin?

-Sen neden değilsin? Çevrene bakmıyor musun? En mutlu görünenlerine bile? Bütün bunlar üç oda, bir mutfak, iki çocuk düşü ile başlıyor. Sonra? Haydi bayanlar baylar! Bu fırsatı kaçırmayın. Siz de girin, siz de görün. Üç perdelik dram. Birinci kısım: Dağlar dümdüz. İkinci kısım: Ne çok tepe! Üçüncü kısım: Ova bataklık. Bugünlük bu kadar baylar. İyi geceler. Yarın gene bekleriz.” (78-79).

C.’nin cezacı düşünceye esir olduğunu imleyen son husus ise gündelik oluşun öznesi olan herkesten kendisini itina ile ayırmasına rağmen, gündelikliği tarihselliğe, itinayı ihtimam göstermeye dönüştürememesi, dolayısıyla da onlara dair farkındalığının hınç ve iktidarsız nefret olarak kalmasına izin vermesidir. Şöyle ki C., aralarında katılmasa da İstanbul’da insanların nasıl yaşadığını bilir, onlara dair ilginç tespitlerde bulunur. Ona göre bu şehirde yaşayan ve çoğunluğu oluşturanlar, varolanla yetinirler, olması gerekene dair bir kaygı duymazlar. Ayrıca olumsuz şekliyle uyumludurlar ve değişim fikrine sıcak bakmadıkları için sorumsuz bireyci bir anlayışla yaşamlarını sürdürürler. O, bu özelliklere sahip olan müphem kimlikli kişilere benzememek için kendisine çok itina eder ve bunun için de ne alışkanlıkların rahatlığına ne de diğer ucuz kurtuluş yollarına sığınır. Ancak bu itinası, ne kadar dikkat ederse etsin ona kurutulmuş değil, uyumsuzlukla yalnızlık getirir ve onu olduğu durumda bırakır. Dolayısıyla da o, bu durumda iken geçmişini şimdiye bağlayıp geleceğe uzanamaz ve zamansal (ölümlü ve sonlu) olduğunu göremeden sorumsuz bir şekilde her şeyini israf ederek kendisini cezalandırır.

“(…) Ertesi gün sıkıcı bir sabahla başlayacaktı. Kim bilir iç sıkıntısı olmasa, belki insanlar işe gitmeyi unuturlardı. ‘İş avutur’ derdi babası. O böyle avuntu istemiyordu. Bir örnek yazılar yazmak, bir örnek dersler vermek, bir örnek çekiç sallamaktı onların iş dedikleri. (...) Yaşamın amacı alışkanlıktı, rahatlıktı. Çoğunluk çabadan, yenilikten korkuyordu. Ne kolaydı onlara uymak! Gündüzleri bir okulda ders verir, geceleri sessiz, güzel kadınlarla yatardı istese. Çabasız. Ama biliyordu: Yetinemeyecekti. Başka şeyler gerekti. Güçlüğü umutsuzca zorlamak bile güzeldi (...)” (41).

Değerlendirme

Edebiyatımızın öncü metinlerinden birisi olan *Aylak Adam*, insan varlığını tehdit eden unsuru, nihilizm olarak görünüşe çıkaran bir romandır. Paradoksal bir doğaya sahip olan nihilizm, en kısa ifadesiyle, inanmama durumunu ifade eder ve kendi içinde olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu şekliyle sahil, olumsuz şekliyle ise gayrisahil bir tepkiyi içeren nihilizmin her iki şekli de cezacı düşüncenin birer açılımı olarak dikkati çeker. Nihilizmi kapsayan cezacı düşünce ise, iradenin zamandan ikrahı demektir ve dünyaya da insanlara da öyle oldukları için kesilen bir cezayı içerir. Bu bakımdan kendisini en iyi şekilde insanın tepkisel nitelikli söz ve eylemleriyle görünüşe çıkaran ve daima özel bir cezalandırma durumunu imleyen bu fenomen, *Aylak Adam* romanında ise asıl kişi C.’nin karşılaştığı olanakları kapatan ve ceza kesen genel tavrıyla görünüşe çıkar.

Romanın asıl kişisi olan C., ara bölümlerde de izah ettiğimiz gibi, babasına karşı duyduğu nefretin yönlendirmesiyle kendisini normal insanların karşısına konumlandırır ve zamanla bu muhalif tavrı çapını genişleterek onun bütün eylemlerini belirlemeye başlar. Öyle ki o, bu durumda iken aşağı yukarı bir yıl içinde dört defa kendisini aşma olanağıyla karşılaşır, ancak o geçmişinden özgürleşemediği için yaptığı seçimler açılan

olanakları kapatır. Ayrıca içerek, bildiği hâlde harekete geçmeyerek ve her şeyi değersizleştirerek ceza kesme düşkünü umutsuz bir nihilist olduğunu ortaya koyar.

Bir bütün olarak düşünüldüğünde *Aylak Adam* romanı, C.'nin şahsında insan varlığını tehdit eden unsuru, cezacı (intikamcı) düşünceye esir oluş veya özgür olmayış durumu olarak görünüşe çıkararak roman tarihimizdeki öncü yerini almış olur.

Kaynakça

- ANSELL-PEARSON, Keith (2011), *Kusursuz Nihilist -Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş-*, (Çeviren: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ATILGAN, Yusuf, (2002), *Aylak Adam*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DİKEN, Bülent, *Nihilizm*, (2011), (Çeviren: Aylin Onacak), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HEİDEGGER, Martin, (2013), *Düşünmek Ne Demektir?*, (Çeviren: Rıdvan Şentürk), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- MAY, Todd, (2017), *Deleuze -Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?-*, (Çeviren: Sercan Çalıcı), İstanbul: Kolektif Kitap.